

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТАРАЗ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ИНСТИТУТЫ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ТАРАЗСКИЙ ИННОВАЦИОННЫЙ ИНСТИТУТ
INTERNATIONAL TARAZ INNOVATION INSTITUTE

«ДҮНИЕЖҮЗІЛІК ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ТҮРКІ ӘЛЕМІ: ТІЛ, ҚОҒАМ, ӘДЕБИЕТ»
АТТЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТӘЖІРИБЕЛІК КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛДАРЫ
27-28 қазан, 2022 ж.

МАТЕРИАЛЫ
Международной научно-практической конференции
«ТЮРКСКИЙ МИР В ГЛОБАЛЬНОМ КОНТЕКСТЕ: ЯЗЫК, ОБЩЕСТВО,
ЛИТЕРАТУРА»
27-28 октября 2022 г.

MATERIALS
INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
«TURKIC WORLD IN THE GLOBAL CONTEXT: LANGUAGE, SOCIETY,
LITERATURE»
October 27-28, 2022 y.

Тараз- 2022

МАЗМУНЫ

СОДЕРЖАНИЕ

ХТИИ РЕКТОРЫ. М.А.БАЯНДИННИҢ ҚҰТТЫҚТАУЫ.....	3
ҒАЛЫМ-ҰСТАЗ КӘРІБАЕВА АЗИЗА ӨТЕГЕНҚЫЗЫНА ПОЭТИКАЛЫҚ АРНАУЛАР.....	5

ПЛЕНАРЛЫҚ БАЯНДАМАЛАР

ҚҰТТЫМУРАТОВА Ы.А. АНА ТІЛІН ТҰҒЫР ЕТКЕН – ТЕКТІ ҚЫЗ.....	8
ЖҮНІС М.Ә. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚАШҚАРИТАНУ: ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ АСПЕКТ.....	9
АЛЛАМБЕРГЕНОВА П.К. БРИФИНГ – МУСТАҚИЛ ЖАНР.....	12
ҚҰЛАМАНОВА З.А. АЗИЗА КӘРІБАЕВА ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ТҮРКІ ТЕРМИНОЛОГИЯСЫНЫҢ ДЕРЕККӨЗДЕРІ.....	16
ТОРТКУЛБАЕВА Т.А. ҚАРАҚАЛПАҚ АЙМАҒЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ АҚЫНДАР ПОЭЗИЯСЫНЫҢ КӨРКЕМДІГІ.....	19
БАЕШОВА Б.Ш. ТҮРІК ХАЛЫҚТАРЫ ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ ТӨРТТІК (ТӨРТТАҒАН) ЖАНРЫ.....	23
АМАНГЕЛЬДИЕВА А.М., ТҰРҒАНТАЙ А.Ә. ҚАЗІРГІ АНТРОПОНИМЖАСАМДАҒЫ КӨНЕ ТҮРКІЛІК САЯСИ-ӘЛЕУМЕТТІК ТЕРМИНДЕР.....	27

I СЕКЦИЯ

АЗИЗА КӘРІБАЕВА ФЕНОМЕНІН ЗЕРТТЕУ ЖӘНЕ ТҮРКІ ТІЛДЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСУ ТАРИХЫ

ПИРНИЯЗОВА А.К. ЛЕКСИКОЛОГ ИЛИМПАЗ ХӘМ УСТАЗ.....	31
КУДЬЯРОВА Ш.Т. КАМАЛАШҚЫЗЫ Х. ТҮРКІ ТІЛДЕРІНДЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРДІҢ ЗЕРТТЕЛУІ.....	34
АВАКОВА Р.А. ТҮРКІ ӨРКЕНИЕТІНІҢ ӘЛЕМ МӘДЕНИЕТІНЕ ЫҚПАЛЫ: ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ЭКСКУРС.....	38
IBRAGIMOVA U. NUTQIY SAMARADORLIKNI TA'MINLASHDA KO'CHIRMA VA O'ZLASHTIRMA GAPLARNING O'RNI.....	42
TURGANBAEVA P. T. THE USE OF INTERNATIONAL TERMS IN AZIZA KARIBAYEVA'S RESEARCH.....	45

II СЕКЦИЯ

ҚАЗІРГІ ФИЛОЛОГИЯ ҒЫЛЫМЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

БЕКБЕРГЕНОВА М.Д. ТӨЛЕПБЕРГЕН МӘТМУРАТОВТЫҢ ЭПИКАЛЫҚ ПОЭЗИЯСЫНДА ОБРАЗЛАР ТИПОЛОГИЯСЫ.....	50
КОПАТЬ Ю.Д. СИНТАКСИС РУССКИХ ПОСЛОВИЦ.....	54
УЙСИМБАЕВА А.Р. HUMANITIES.....	58
АМАНБАЕВА С.О. АБАЙ ПОЭЗИЯСЫНЫҢ ТІЛІ – ҚАЗАҚ ӘДЕБИ ТІЛІНІҢ ДАМУЫНДАҒЫ ЖАҢА БЕЛЕС.....	61
ТУЙМЕБЕКОВА А.А. ОБРАЗДАР ТАБИҒАТЫ.....	64

ТҮРКІ ТІЛДЕРІНДЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРДІҢ ЗЕРТТЕЛУІ

КУДЬЯРОВА Ш.Т.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
түркітану және тіл теориясы кафедрасының оқытушысы, PhD доктор,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

КАМАЛАШҚЫЗЫ Х.

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
түркітану кафедрасының докторанты, Қазақстан Республикасы, Астана қ.

Резюме. В статье рассматривается формирование идиом в тюркских языках до сегодняшнего дня, и их изучение в разных аспектах. Одной из актуальных проблем современного тюркского языкознания является определение особенностей и сходств каждого из тюркских языков на основе методов исследования в области фразеологии, специфику их национального характера. В этом процессе особое место отводится словарям. Сохранение и изучение фразеологизмов в тюркских языках приобретает особое значение в эпоху глобализации, поэтому необходимо создание словарей, представляющих общий фразеологический фонд тюркоязычных народов.

Summary. The article deals with the formation of idioms in the Turkic languages up to the present day, and their study in different aspects. One of the urgent problems of modern Turkic linguistics is to determine the features and similarities of each of the Turkic languages on the basis of research methods in the field of phraseology, the specifics of their national character. In this process, a special place is given to dictionaries. The preservation and study of phraseological units in the Turkic languages is of particular importance in the era of globalization, so it is necessary to create dictionaries that represent the common phraseological fund of the Turkic-speaking peoples.

Түркі тілдері - түбі бір туысқан тілдер. Түркі тілдерінің генеологиялық топтастырылуына сәйкес, қазіргі түркі тілдерінің лексикалық қорында ғана емес, түркі тілдеріндегі ортақ мақал-мәтелдер, фразеологиялық бірліктер де көне түркі руникалық ескерткіштерден бастау алатыны белгілі. Халықтың мыңдаған жылдар бойы тәжірибесінен өтіп, қазіргі күнге жеткен бабалар сөзінің мұрасы болған фразеологизмдер түбі мен шығу төркіні бір түркі халқының ортақ құндылығы екені рас. Қазіргі түркі тілдеріне салыстырмалы-тарихи әдіс негізінде, әрбір тілдің өзіндік сипаттары мен ұқсастықтарын, олардың ерекше ұлттық табиғатын айқындау қажет.

Әлем түркітану ғылымында түркі тілдерінің лексикалық қорын тарихи-салыстырмалы тұрғыдан зерттеген ғалымдардың еңбектері бар. Ол еңбектер кеңес одағы түркітанушы ғалымдары мен шетелдік түркітанушылар тарапынан жинақталған бірнеше сөздіктер негізінде жазылған [1]. Алайда, ол сөздіктерде тіл-тілдің сөздік қорының құрамдас бөлігі саналатын фразеологизмдер кірмеген.

Қазіргі түркітану ғылымында өз бастамасын көне түркі ескерткіштерінен алатын ортақ фразеологизмдер біркелкі, жүйелі түрде зерттеу нысаны болмаған. Сондықтан да жалпы түркілік фраземаларды тарихи-салыстырмалы аспектіде зерттеп-талдау теориялық әрі практикалық тұрғыдан өзекті болып табылады.

Қазіргі түркі тілдеріне ортақ фразеологизмдер жүйесін құрайтын тіркестердің қайнар көзі - ескі түркі тілі, көне ұйғыр, орта ғасыр, Алтын Орда, Шағатай ескерткіштері. Түркі ескерткіштерде сақталған, қазіргі түркі тілдеріне ортақ жалпы түркілік фразеологизмдерді зерттеу, жинақтау, саралау, соның негізінде сөздік түзу - түркітану саласын дамытудың болашағы.

XX ғасырдың 50-60 жылдарынан бастап зерттеле бастаған түркі тілдерінің фразеологиясы өз бастамасын Ресей тіл білімінен алады. Сондықтан да фразеология ғылымының бағыттары мен ілімін құрайтын концепциялар Ресей ғалымдарының пікірлерімен ұштасып келеді. Әлемдегі саяси және экономикалық ахуалдарға орай жеке түркі тілдерінің фразеологиялық зерттеулері орыс тілінде жазылып, орыс тілінде қорғалған. Төмендегі көрсетілген библиографиялық сілтемелер де осының дәлелі. [2]. Дегенмен, қазіргі кезде фразеологизмдер әлем тілдерінің барлығында жан-жақты зерттеліп, жеке тілдердің – бір тілдік, салыстырмалы екі немесе көп тілдік сөздіктері түзілді. Фразеологияның өзіндік ғылыми бағыттары мен мектептері қалыптасты, ғылыми-зерттеу әдістермен толықтырылды.

Түркітану ғылымында фразеология туралы зерттеулер XX ғасырдың 50-жылдарынан бастап ғылыми тұрғыдан шешуде көптеген ізденістер болғандығына осы бағыттағы зерттеулерге шолу жасай отырып көз жеткізуге болады. Фразеологизмдерді зерттеуде әрбір ұлт тіліне тән болған тұрақты сөз тіркестерін айқындап, саралап жүйеге түсіру алғашқы өте қажетті мәселелердің бірі болды. Осы негізде орындалған әрбір ұлттың ғалымдарының зерттеу жұмыстары соның куәсі.

Тілдің байлығын, негізгі тілдік қорын көрсететін бір тілді және екі тілді сөздіктер жарық көрді. Мұндай лексикографиялық еңбектердің басылып, жарық көруі түркі тілдеріндегі фразеологиялық қорды жинастыруға, оларды ғылыми тұрғыдан жүйелеуге орасан зор септігін тигізетін алғашқы бастама болды. XX ғасырдың 70 жылдарынан бастап жарық көре бастаған фразеологиялық сөздіктерде түркі тілдерінің фразеологиялық қоры жан-жақты жинастырылды деп айта алмаймыз. Сол заманда жарық көре бастаған түркі тілдес халықтардың фразеологиялық лұғаттары барлық түркі тілдерінде бірдей ауқымда, жүйелі түрде зерттелді деп айту қиын.

Түркі фразеологиясының дамуында көш бастаған тюркологтар І. Кеңесбаев пен Ш. Рахматуллаевтың зерттеулері алғаш ғылымға қосылған үлкен үлес болды. [3]. XX ғасырдың орта шенінде Қазақстан топырағында І. Кеңесбаев мектебі мен оның шәкірттері тұсында дүниеге келген фразеология проблемасы бүгінгі таңда оның нысаны, материалдары, қолдану аясы мен функциясы тұрғысынан әр түрлі аспектіде зерттелуде. Түркі тілдеріндегі саны жағынан, көлемі жағынан да үлкен, қомақты еңбек – академик І. Кеңесбаевтың авторлығымен жарық көрген «Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі» [4]. Аталмыш сөздікте он мыңнан астам фразеологиялық бірлік бар. Сөздік леммасында фразеологизмнің ауыс мағынасы, оның синонимдік қатарлары (бар болса омонимдік тіркестер мен оларға сілтеме), көркем әдебиеттен келтірілген мысалдар толық берілген. Алайда, теориялық тұрғыдан түркі тілдес халықтардың фразеологиясының зерттелуі бірқалыпты емес. Қазақ, әзірбайжан, татар, башқұрт, өзбек, чуваш, ұйғыр тілдерінің фразеологиялық теориясы біршама жүйеге түсті десек, хакас, түрік, якут, ноғай, қырым татарлары, қарақалпақ, түркімен, сары ұйғырлар, қарашай, балқар және т.б. тілдер бойынша азды-көпті зерттеулер мен диссертациялар ғана қорғалған.

Фразеология саласының ғылыми-теориялық зерттеулеріне көз жүгіртсек, түркі тілдері ішінде қазақ фразеологиясының орны ерекше. Қазақ фразеологиясы лингвистиканың әр түрлі аспектілерінде зерттелген: фразеологизмдердің теориялық, практикалық мәселелері, олардың стильдік қызметі, көркем шығармаларда қолданылуы, фразеологизмдерді мағыналық, тақырыптық тұрғыдан топтастыру принциптері, фразеологизмдердің жеке категориялары, фразеологизмдердегі диалектілік ерекшеліктер, фразеологизмдердің этнолингвистика тұрғысынан зерттелуі, фразеологизмдердің жеке тілдер деректері негізінде салыстырыла зерттелуі және т.б. [5].

Түркі тілдері ішінде қазақ тіліне өте жақын қарақалпақ тілінің фразеологиясы бойынша осы уақытқа дейін системалы түрде жазылған арнаулы еңбектер аз, айырым ғылыми мақалаларда ғана сөз етіледі. Қарақалпақ тілі фразеологиясының мәселелерін зерттеуде Е. Бердімұратов фразеологизмдерді лексиканың бір саласы ретінде қарап, олардың семантикалық бөлінулеріне, жалпы фразеологизмдер туралы түсінік береді.

[6, 328 б]. Ж.Ешбаев қарақалпақ тіліндегі фразеологиялық тіркестерді семантикалық жағынан классификация жасау мәселелеріне [7, 135-142 б], А.Бекбергенов қарақалпақ тіліндегі фразеологизмдердің сандармен байланысын зерттеді. [8, 71-77 б].

Қарақалпақ тіліндегі алғашқы фразеологиялық сөздіктер тек орыс тілінде жарық көрді. С.Наурызбаеваның сөздігінде қарақалпақ тіліндегі фразеологизмдерде образдылық қасиет пен экспрессивтік бояу күшті болатындығы, оларды сөз және еркін тіркестерден ажыратып көрсетсе, Т.Жумамуратов оқушыларға арналған орыс және қарақалпақ тіліндегі фразеологиялық сөздік жасады. Осыдан соң Ж. Ешбаевтың қарақалпақ тіліндегі қысқаша фразеологиялық сөздігі жарық көрді. [9].

Қарақалпақ тіл білімінде Г.Айназарованың «Қарақалпақ тилиндеги теңлес еки компонентли фразеологизмлер» жұмысы ғылымға қосылған үлкен үлес болды. Бұнда автор тең екі компонентті фразеологизмдердің лексика-семантикалық өзгешеліктерін, тематикалық және мағыналық түрлерін, стильдік қолданылу өзгешеліктерін лингвистикалық көзқарастан системалы түрде зерттеген. [10, 24 б].

Н.Турабаеваның: «қарақалпақ тіліндегі фразеологизмдерді ғылыми көз-қарастан үйренуде шешімін талап етіп тұрған бірқатар мәселелер бар. Солардың бірі – қарақалпақ тіліндегі фразеологизмдердің түркі тілдері фразеологизмдеріндегі тұтқан орны, олардың ұқсастық және өзгешеліктері мәселесі» - деп көрсеткеніндей бұл қарақалпақ тіл білімінде әлі толық қолға алынбаған тың мәселелердің бірі. [11, 82 б].

Түркі тілдерінің фразеология саласы қазіргі таңда салыстырмалы-тарихи және салғастырмалы – типологиялық бағытта зерттелуде. Салғастырмалы-типология тілдерді зерттеудің екі бағытын біріктіреді. Бұл бағыт тілдерді олардың туыстығына, өмір сүру кезеңіне, аймақтық ерекшеліктеріне бөлінуіне қатыссыз зерттейді. Түркі тілдеріндегі ортақ фразеологиялық бірліктері туыс және туыс емес (морфологиялық құрылым әр түрлі, мысалы орыс, ағылшын, герман, қытай, үнді т.б.) тілдермен салыстыра зерттеліп, олардың жалпы заңдылықтары мен ұлт менталитетіне, оның мәдени дамуына орай ерекшеліктері айқындалды. Сипаттамалы лексикографиялық әдіс- түркі тілдерінің ортақ фразеологиялық қорын анықтауда ерекше рөл атқарады.

Салыстырмалы-тарихи әдісті қолдана отырып, фразеологизмдердің жалпы түркілік негіздерін, фразеологизмдердегі ұқсастықтары мен өзгешеліктері анықталады. Салыстырмалы – тарихи лингвистиканың негізгі әдістері болып табылатын синхрония мен диахрония, ата тілден тарайтын қазіргі түркі тілдерінің даму тарихын, қазіргі жай-күйін, олардың ортақ түп-тамырын анықтауға мүмкіндік береді.

Салыстырмалы-тарихи және тарихи-этимологиялық әдістер түркі әлемінің тілдік бейнесі мен тюркологияның ғылыми концепциясын анықтауға мүмкіндік береді. Саралап көрсетсек, бұл әдістер - түркі тілдес халықтардың ортақ тарихын, түркі тілдерінің дамуы мен жойылуын, ортақтығы мен ерекшеліктерін, генетикалық тарихын анықтауда алатын орны ерекше.

Жалпы түркілік ортақ фразеологиялық қорды анықтау ұзақ уақытты талап ететін кешенді мәселе. Қазіргі кезде жеке түркі тілдерінің фразеологиялық сөздіктері бар, алайда, түркі тілдес халықтардың ортақ фразеологиялық қорын құрайтын сөздіктер жок. Қазіргі түркі тілдері бойынша фразеологиялық сөздіктерді сұрыптау, егер арнайы лұғаттары болмаса, сол тілдердің түсіндірмелі, екі тілді аударма сөздіктері, көне түркі сөздіктерінен, монографиялардан ортақ түркілік фразеологиялық қорды жинақтау қазіргі күннің талабы. [12]

Түркі тілдеріне ортақ фразеологизмдер лұғаты тілдердің дамуына әсер ететін факторларды анықтауға, тілаларлық байланыстарға ғылыми талдау жасауға, ортақ лексика-фразеологиялық қорды жүйелеуге, түркі ата тілінің негізін анықтауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Будагов С. Сравнительный словарь турецко-татарских наречий.. – Спб., 1869. – Т.1 – 570 с.; Баскаков Н.А. Диалект черневых татар. Грамматический очерк и словарь. – М.:

Наука, 1966. – 173 с.; Древнетюрский словарь. – Л.: Наука, 1961. – 676 с.; 2-ші басылым: – Астана, Ғылым баспасы, 2016. – 679 б.; Қашқари М. Түбі бір түркі тілі. – Алматы: Ана тілі, 1993. – 191 б.; Радлов В.В. Опыт словаря тюркских наречий. – Т.I-IV. – Спб., 1899-1911; Сыздыкова Р. Сөздер сөйлейді. – Алматы, 1994. – 190 б.; Тенишев Э.Р. Элементы духовной культуры // Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков. – М.: Наука, 1997. – С. 580-592 және т.б.

2. Джанибеков М. Стилистические употребления лексики и фразеологии в произведениях Джамбула. Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Алма-Ата, 1956; Қожахметова Х. Фразеологизмдердің көркем әдебиеттерде қолданылуы. – Алматы, 1972; Қисамединова Л.М. Некоторые особенности употребления фразеологизмов в произведениях В. И. Ленина // Материалы респ. Науч. Конференции молодых ученых и специалистов. – Алма-Ата, 1981. – С. 193-194.; Қайдар А., Жайсакова Р. Принципы классификации фразеологизмов и их классификационные группы в современном казахском языке // Қазақ тілінің өзекті мәселелері. – Алматы, 1998. – 202-214 бб. және т.б.

3. Кеңесбаев И.К. Устойчивое сочетание слов казахского языка. (Парные слова, идиомы и фразы): Автореф. дис. ... докт. фил. наук. – Алма-Ата, 1944.; Рахматуллаев Ш. Основные грамматические особенности образных глагольных фразеологических единиц в современном узбекском языке: Автореф. дис. ... канд. фил. наук. – М.: 1952.

4. Кеңесбаев И.К. Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі. – Алматы, Ғылым баспасы, 1977; – Алматы: Дайк-Пресс 2008 – 711 б.

5. Смағұлова К. Фразеологизмдердің варианттылығы. – Алматы: Санат, 1996. – 128 б.; Ақбердиева Б. Лексика-фразеологиялық жүйедегі мифтік танымдық құрылымдар. Дис. ... канд. фил. наук. – Алматы, 2000. – 114 б.; Авакова Р.Ә. Фразеологиялық семантика. – Алматы: ҚазМУ, 2002. – 152 б.; Жапақов С. Эпикалық фразеологизмдердің когнитивтік негіздері.: Дис. ... канд. фил. наук. – Алматы, 2003. – 117 б.; Сағидуллаева Г. Поэтикалық фразеологизмдердің этномәдени мазмұны.: Дис. ... докт. фил. наук. – Алматы, 2004. – 245 б;

6. Бердимуратов Е. Хәзирги қарақалпақ тилинің лексикологиясы. – Н., 1968.

7. Ешбаев Ж. Хәзирги қарақалпақ тилиндеги фразеологиялық тиркеслерди классификация жасау мәселелери. Вестник ККФАН УЗССР. 1964. № 3.

8. Бекбергенов А. Фразеологиялық сөз дизбеклериндеги санлықлар. Вестник ККФАН УЗССР. 1968. № 3.

9. Наурызбаева С.Т. Фразеологические единицы в каракалпакско-русском словаре. – Ташкент: Фан, 1972. – 52 б.; Т. Жумамуратов Т. Русско-каракалпакский фразеологический словарь для школьников. – Нукус: Каракалпакстан, 1985. – 87 б.; Ешбаев Ж. Қарақалпақ тилинің қысқаша фразеологиялық сөзлігі. – Нөкіс: Қарақалпақстан, 1985. – 155 б.

10. Айназарова Г. Симметричные двухкомпонентные фразеологизмы в каракалпакском языке: Автореф. дис. ... канд. фил. наук.

11. Турабаева Н. Түркий тиллердеги фразеологизмдердин семантикалық өзгешеліктери. // Қарақалпақ тили фразеологиясының актуаль мәселелери. – Нөкіс: 2011.

12. Авакова Р.А. Фразеологиялық семантика. – Монография. – Алматы, Қазақ университеті, 2013. – 230 б.; Русско-тувинский словарь. – М.: Русский язык, 1980. – 560 б.; Русско-якутский словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1968. – 720 с.; Туркменско-русский словарь / Под ред. Н.А. Баскакова, Б.А. Карыева, М.Я. Хамзаев/. – М., 1968. – 833 с.; Ураксин З. Г. Фразеология башкирского языка. – М., 1975. – 158 с.; Юдахин К.К. Киргизско-русский словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1965. – 973 с.; Чернов Е. Фразеология чувшского языка. – Чебоксара, 1995; Жамалдинов О. Уйғур тилинің изаһилик луғити. – Алмута, 2005; Рахматуллаев Ш. Ўзбек фразеологиясининг баъзи масалалари. – Тошкент: «Фан», 1965. 262 б.; Рахматуллаев Ш. Ўзбек тилининг фразеологик луғати. – Тошкент: «Қомуслар бош тахририяти», 1992. 378 б.; Садыкова М. Краткий узбекско-русский фразеологический словарь. – Ташкент, 1989.; Айназарова Г. Қарақалпақ тилинде теңлес еки компонентли фразеологизмлер. – Нөкіс: 2005.; Ешбаев Ж. Қарақалпақ тилинің қысқаша фразеологиялық сөзлігі. – Нөкіс: Қарақалпақстан, 1983. – Б.156;